Миладин Милошевић **УДК 949.71"1918/1920"**

Краљевство Срба, Хрвата и Словенаца
Први назив југословенске државе

АПСТРАКТУМ: ***Тема овог рада је први назив југословенске државе - неке идеје и размишљања, предлози назива-имена државе, његово увођење у живот чином проглашења уједињења, рефлексије у међународним мировним уговорима и његова промена.***

Кључне речи: ***Краљевство Срба, Хрвата и Словенаца, Југославија, промена имена државе, Никола Пашић, уједињење, 1918-1920.***

Југословенска држава је у својој досадашњој осамдесет двогодишњој историји мењала свој назив седам пута. Чином уједињења, 1. децембра 1918. године, проглашена је као Краљевство Срба, Хрвата и Словенаца.[1] Одлуком Привременог народног представништва од 15. јула 1920. године, реч Краљевство је промењена у Краљевина, тако да је од тог датума званични назив државе био Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца.[2] После нешто више од девет година и два месеца уследила је суспензија парламентаризма, што је условило и крупне промене у унутрашњем политичком животу државе. У склопу тих промена била је и промена службеног назива државе - од 5. октобра 1929. године уместо назива Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца у службеној и званичној употреби је назив Краљевина Југославија.[3]

Промена назива државе, која је одражавала и суштинске промене после великог светског рата у Југославији, уследила је 7. марта 1945. године, када је формирана Привремена влада Демократске Федеративне Југославије.[4] Тога дана нестало је дуализма власти - нове у земљи и старе краљевске у Лондону - самим чином формирања привремене владе у коју су ушли представници старе краљевске и нове комунистичке

---

[1] ***Грађа о стварању југословенске државе (1. I - 20. XII 1918)***, **приредили др Драгослав Јанковић, др Богдан Кризман, Београд, 1964, том II, документ бр. 589, стр. 675.**

[2] **Привремено народно представништво Краљевства Срба, Хрвата и Словенаца 1919 - 1920, Стенографске белешке, свеска 5, 111 редовни састанак од 15. јула 1920.**

[3] **Закон о називу и подели Краљевине на управна подручја,** ***Службене новине Краљевине Југославије***, **бр. 233 од 5. октобра 1929. године. Наведени закон донет је 3. октобра указом краља Александра, а ступио је на снагу с даном објављивања - 5. октобра.**

[4] ***Службени лист ДФЈ***, **бр. 11, од 9. марта 1945. године; Записник о саставу Владе Демократске Федеративне Југославије на дан 7. марта 1945, објављен је у** ***Записници НКОЈ - а и Привремене владе ДФЈ 1943 – 1945***, **приредили Бранко Петрановић, Љиљана Марковић, Београд 1991, документ бр. 24, стр. 80 - 81.**

револуционарне власти. Та промена убрзо је добила и међународно признање. Нову владу ДФЈ признали су Савезници - амбасадор Велике Британије дошао је у Београд 12. марта, амбасадор Савеза Совјетских Социјалистичких Република 24. марта, а Сједињене Америчке Државе именовале су свог амбасадора крајем марта 1945. године.

Крајем исте године, тачније 29. новембра 1945. Уставотворна скупштина прогласила је Демократску Федеративну Југославију за народну републику, са називом Федеративна Народна Република Југославија.[5] Из самог новог назива државе јасни су били и облик владавине и облик унутрашњег устројства.

Нова промена назива државе, данас можемо рећи упоредо са њеном разградњом, уследила је доношењем новог устава 7. априла 1963. године, када је проглашен у Савезној народној скупштини. Он је ступио на снагу са даном проглашења, од када је назив државе Социјалистичка Федеративна Република Југославија.[6]

Данашњи назив државе, седми по реду, уграђен је у Устав донет 27. априла 1992. године, када је проглашена Савезна Република Југославија. Нови устав ступио је на снагу са даном проглашења, што значи да је од тог дана и нови назив државе Савезна Република Југославија.[7]

Од свих назива које је до сада имала југословенска држава, понајмање се зна баш о првом, с којим је новостворена држава почела свој живот и пошла у свет да прибави своје међународно признање.

Пре стварања заједничке државе Јужних Словена постојали су различити погледи и идеје, интереси и жеље када су били у питању назив и уређење те државе. Два одлучујућа фактора, која су учествовала у стварању државе, били су српска влада и Југословенски одбор. Они су имали највише утицаја на решавање тог питања. У нашој историографији многи су се бавили питањем уједињења, уређења државе и мноштвом других питања везаних за стварање заједничке државе, али о првом називу државе, који је, истина, и мање познат у јавности, није писано. Стога смо се и позабавили тим питањем и посветили му ове редове.

Председник српске владе и министар иностраних послова Никола Пашић, личност која је, може се рећи, пресудно утицала на многе догађаје у српској историји и чије се мишљење у свим питањима, несумњиво, ценило и уважавало, и у питању назива нове државе, државе Срба, Хрвата и Словенаца, како изгледа, имало је удела. Пашић је у априлу 1917. године, када је требало донети одређена решења у погледу питања назива српског добровољачког војног корпуса у Русији који су сачињавали заробљени Срби, Хрвати и Словенци, размишљао и о називу будуће заједничке државе. Он је веома јасно уочавао тежње које су биле изражене међу силом прилика састављеним заробљеним Србима, Хрватима и Словенцима у Русији. За време његове посете добровољачком корпусу уочио је да неки Хрвати теже да се "српски добровољачки корпус наименује југословенским" и да буде под заставом српском, хрватском и словеначком. Пашић је, такође, уочавао и постојање намере да се српска

---

[5] Декларација о проглашењу Федеративне Народне Републике Југославије од 29. новембра, објављена у *Службеном листу ФНРЈ,* бр. 93, од 30. новембра 1945. године.

[6] *Службени лист СФРЈ,* бр. 14, од 10. априла 1963. године.

[7] *Службени лист СРЈ,* бр. 1, од 27. априла 1992. године.

идеја о ослобођењу свих Јужних Словена, односно Срба, Хрвата и Словенаца, "сузбије тиме што би се ослобођење извршило не под именом српским, него југословенским".[8] То је посебно било изражено после преврата у Русији и то међу Хрватима, франковцима пре свих, који су се трудили свим силама да корпусу одузму име српско. У својој агитацији ишли су дотле да су постављали услов - или име "југословенски" или га неће бити.

Пашић је сматрао да иза таквог понашања стоји жеља да се не створи држава Велика Србија, како код оних који су желели ослобођење од Аустроугарске и стварање нове државе која би носила име и знаке и старе хрватске, па и словеначке, тако и код оних других који су хтели опстанак у оквиру Монархије, али да она буде преуређена у тројну монархију.[9]

Питање уређења будуће заједничке државе Срба, Хрвата и Словенаца, било је питање које је требало решавати после ослобођења земље од туђинске власти, сматрао је Пашић у априлу 1917. године. Тако значајно питање требало је да размотре посебно изабрани представници сва три народа. Његово разматрање и расправе у време рата слабили би "јединство снага и једнодушност троименог народа према општем непријатељу". Расправе би, мислио је, неминовно пружиле прилику суседним народима и државама, који су били против уједињења јужнословенских народа, да појачавају сепаратистичке тежње и заговарају стварање три државе, или једне састављене од три засебне државе које су имале засебну историјску прошлост. Расправе о тој теми биле су непосредна подршка противницима идеје "јединства Србо-Хрвата-Словенаца и који се сада хватају за име Југославија или за федерално јединство, само да не буде Велике Србије састављене од сва три племена".[10]

Имајући све то у виду, председник српске владе, размишљао је и о називу нове заједничке државе, за коју су се и неки од великих савезника били већ изјаснили (Царска Русија). По његовом мишљењу "најприкладније име велике југословенске државе јесте Краљевство Срба, Хрвата и Словенаца". У исту раван он је стављао и назив - име државе "Српско - хрватско - словеначко Краљевство". И једном и другом називу - имену државе, давао је предност у односу на назив Југославија. Знао је да многима више одговара - "да им је угодније" име Југославија него Краљевство Срба, Хрвата и Словенаца због простог разлога што у том називу име Срба доминира над осталим именима, "премда строга правда захтева да име српско преовлађује, јер Срба има двапут више од Хрвата и Словенаца (7.200.000 према 3.500.000)", забележио је Пашић.[11]

Питање унутрашњег уређења, облика владавине, назива државе, и многа друга питања везана за државу коју је требало створити, свакако да

---

[8] *Дипломатска преписка српске владе 1917. године, Збирка докумената*, приредили Миодраг Зечевић и Миладин Милошевић, Београд 1991, документ бр. 183, Писмо Н. Пашића, пов. бр. 1716, од 20. априла 1917. Јовану Јовановићу, посланику Краљевине Србије у Лондону.

[9] Исто.

[10] Исто.

[11] Исто.

су заокупљали пажњу многих фактора који су учествовали у стварању те државе. Пашића, можда више од других с обзиром на његов положај, утицај, знање и искуство, харизму... Био је убеђења да питања унутрашњег уређења државе и њеног назива треба оставити за време када се оконча рат и ослободе Срби, Хрвати и Словенци. Али, исто тако, свестан да су та питања била већ покренута и да ће она бити веома актуелна све до њиховог решавања, сматрао је да српска званична политика мора имати следеће гледиште: да Срби, Хрвати и Словенци раде заједнички на ослобођењу и да "њихов рад треба да носи име српско-хрватско-словеначко". Када се заврши ослобођење, уследиће избор народних представника који ће решавати питање форме државне заједнице и њеног имена.[12]

Због тих разлога и таквог става Пашић је сугерисао да се ни у питању Српског добровољачког корпуса не праве сметње да се назове "Добровољачки корпус Србо-Хрвата-Словенаца" и да се у његовом оквиру образују српске, хрватске и словеначке јединице зависно од броја припадника појединих народа. Као искусан политичар сматрао је и саветовао да се, као у многим другим питањима, и у питању форме државе и њеног назива, мора имати такта, умешности, уздржаности и толеранције.

О форми државе, владавини, династији, па и називу државе, расправљано је на Крфу, у јулу 1917. године између представника српске владе и Југословенског одбора. Позната Крфска декларација (Изјава), коју су 7/20. јула потписали председник Министарског савета и министар иностраних послова Краљевине Србије Никола Пашић и председник Југословенског одбора Анте Трумбић, предвиђала је, сем осталог, и следеће: "Држава Срба, Хрвата и Словенаца, познатих под именом Јужних Словена или Југословена, биће слободна независна краљевина с јединственом територијом и јединственим држављанством. Она ће бити уставна, демократска и парламентарна монархија на челу са династијом Карађорђевића која је дала доказа да с идејама и осећајима не двоји од народа и народну слободу и вољу ставља врх свега." За ту заједничку државу записано је и име "Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца".[13]

У "Адреси" изасланства Народног вијећа Словенаца, Хрвата и Срба престолонаследнику Александру од 1. децембра 1918. године, у којој се, сем осталог, изражава жеља да се "сједине са Србијом и Црном Гором", уочљиво је да је употребљено више назива за будућу државу која је тога дана и проглашена. У тексту "Адресе" налазимо следеће: "јединствена народна држава Срба, Хрвата и Словенаца"; "јединствена држава Срба, Хрвата и Словенаца"; "Југословенска држава"; "држава Срба, Хрвата и Словенаца"; "Југославија".[14]

---

[12] **Исто.**

[13] **Оригинал "Декларације" (Изјаве) познатије као Крфска декларација, чува се у Архиву Југославенске академије знаности и умјетности у Загребу у Архиви Југославенског одбора. Текст Декларације објављен је и у наведеној збирци докумената - *Дипломатска преписка српске владе 1917. год.*, док. Бр. 250, стр. 321 - 324.**

[14] ***Грађа о стварању југословенске државе (1. I - 20. XII 1918)*, приредили др Драгослав Јанковић, др Богдан Кризман, Београд 1964, том II, документ бр. 589, стр. 673 - 674).**

У свом "Одговору" на "Адресу" "одасланицима", наследник престола Александар Карађорђевић, у име Њ. В. Краља Петра I, прогласио је "уједињење Србије са земљама независне државе Словенаца, Хрвата и Срба у јединствено Краљевство Срба, Хрвата и Словенаца". Наследник престола је у свом "Одговору" на једном месту поменуо и "слободну и уједињену Југославију", а говор је завршио реченицом у којој је био званични назив управо проглашене државе "Нека нам увек буде срећно и славно наше Краљевство Срба, Хрвата и Словенаца."[15]

Дакле, назив државе установљен је и озваничен у говору наследника престола, у том часу регента - вршиоца краљевске власти, самим чином проглашења уједињења, а не у парламенту или у уставу државе. Многе околности су условиле такав развој догађаја, о чему је у нашој историографији доста писано.

Проглашењем Краљевства Срба, Хрвата и Словенаца у децембру 1918. године, у Европи се појавила једна нова држава која је морала прибавити и међународно признање. Она, као субјект међународног права, није могла постати самим чином проглашења. Тада су као субјекти међународног права и међународних односа, биле две државе, две краљевине које су ушле у заједничку државу - Краљевина Србија и Краљевина Црна Гора. Њих су у тренутку проглашења Краљевства Срба, Хрвата и Словенаца још признавале многе државе које су раније имале дипломатске односе с њима, пре свих Савезници и удружене силе.

Пашић је, као искусни политичар и дипломата, знао редослед потеза и радњи и у новонасталој ситуацији, па је на време из Министарства иностраних послова, сада већ нове државе, дато упутство - инструкција српским посланствима и конзулатима, како каријерним тако и почасним, да одмах припреме "печат и остали канцеларијски материјал за кореспонденцију са насловом Посланство Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца".[16] У циркуларном писму послатом шифром 8. децембра (по новом 21. децембра) 1918. године, посланства су обавештена да у преписци с Министарством у Београду, те с другим установама и појединцима у земљи, могу одмах употребљавати назив нове државе, односно свој нови назив, а за преписку с министарством у земљи где су акредитовани тек после учињене нотификације уједињења у нову државу, која ће им бити послата чим буде именована влада нове државе.

Указом наследника престола Александра од 20. децембра 1918. године именован је Министарски савет (Влада) Краљевства Срба, Хрвата и Словенаца. Министарски савет, на челу са Стојаном Протићем, једним

---

[15] Исто, страна 675 - 676.

[16] Архив Југославије (АЈ), фонд Посланство Краљевине Југославије у Француској (388), Циркулар МИП - а бр. 5420, од 8. децембра (по новом календару 21. децембар) упућен свим посланствима. Регистрован је у Посланству у Паризу под бр. Пов. 2198, од 9. (22.) децембра 1918. године. Тај циркулар упућен је шифрованим путем свим посланствима. Како су сачувани само текстови дешифрованог циркулара, то не знамо да ли је у оригиналу написано Краљевство СХС или Краљевина СХС како је дешифровано у Посланству у Паризу и у Посланству у Лондону. Исто циркуларно писмо, дешифровано, налази се у Збирци Јована Јовановића Пижона, ф. 10. Већа вероватноћа је да је приликом дешифровања реч Краљевство замењена речју Краљевина. Упоређењем истог текста, дешифрованог у Паризу и Лондону, има извесних разлика, што нам даје за право да претпоставимо да је ипак грешка у дешифровању, тим пре што су ту у питању нијансе.

потпредседником и 18 ресорних министара, на седници од 22. децембра донео је одлуку да посланства и конзулати Краљевине Србије узимају назив нове државе Краљевства Срба, Хрвата и Словенаца. Два дана касније посланства на страни су обавештена о саставу владе. Председник Министарског савета, Стојан Протић, који је у исто време био и заступник министра иностраних послова, упутио је 25. децембра писмо шефовима дипломатских мисија на страни, у којима им је ставио у задатак да обавесте владе код којих су акредитовани да је посебна делегација Народног вијећа из Загреба као представник Срба, Хрвата и Словенаца из земаља које су припадале бившој Аустроугарској монархији, дошла у Београд, да је 1. децембра прочитана њихова "Адреса", у којој је изражена њихова жеља да се уједине с Краљевином Србијом и да је регент Александар прогласио стварање Краљевства Срба, Хрвата и Словенаца. У писму је саопштено да је код регента Александра, пре тога, 17. децембра, била и делегација из Црне Горе, која му је саопштила одлуку Велике црногорске скупштине од 26. новембра о збацивању краља Николе и његове династије са црногорског престола и о уједињењу Црне Горе са Србијом. Шефови мисија су даље упознати с именовањем прве владе нове државе, уз наређење да од тога дана сва посланства, конзулати и мисије Краљевине Србије у свом наслову морају имати име нове државе - Краљевство Срба, Хрвата и Словенаца.[17] На основу тог писма шефови дипломатских мисија - посланици, учинили су нотификацију уједињења код влада код којих су били акредитовани. Истог дана када су посланици на страни добили обавештења од председника Министарског Савета С. Протића, преко МИД - а, обавештена су писмом и посланства страних држава која су се налазила у Београду.

Реакције појединих влада, односно њихових министарстава иностраних послова нису одмах уследиле, нису пожуриле са признањем нове државе. Многи су ишчекивали даљи развој догађаја у новоствореној држави. Било је више питања која им нису била сасвим јасна, питање Црне Горе, држање Италије према новоствореној држави такође је утицало на став других земаља, Савезника пре свих.

Можда ситуацију у том погледу, погледу првих реаговања на нотификацију о уједињењу у Краљевство Срба, Хрвата и Словенаца, најбоље одражава став званичних кругова у Лондону. Посланик, сада већ нове државе, Краљевства Срба, Хрвата и Словенаца, Јован Јовановић, у свом телеграму од 27. децембра 1918. године упућеном МИД- у у Београд, саопштио је да на учињену нотификацију "никакав одговор писмени није добивен", али да му је усмено речено "да [је]признање наше нове државе ствар Париске Конференције и да ће бити потешкоћа само ако се не успе стабилизовати садање стање". Саопштио је да се на ситуацију у земљи посебно гледа и да суседна Италија и њихова политика "тајно и

[17] *Грађа о стварању југословенске државе (1. I -20. XII 1918)* приредили др Драгослав Јанковић, др Богдан Кризман, Београд 1964, том II, стр. 727. Приређивачи наводе да је реч о акту МИД-а, пов. бр. 5624, од 25. децембра 1918. године који се налазио у Дипломатском архиву, у фонду МИД - Политичко одељење 1918, св. XII, дос. 1. У грађи тога фонда, који је преузет у Архив Југославије и који је архивистички обрађен, писмо пронашли тај акт.

грозничаво" ради како би "спречили стварање једне државе."[18] Посланик Јовановић је саопштио да је чак енглеска влада била расположена да одмах призна Краљевство Срба, Хрвата и Словенаца, али да то није учинила зато што је "француска влада нашла да је прерано." Но, упркос томе, речено му је да ће енглеска влада признати нову државу ако друге савезничке владе буду за то.[19]

Питање међународног признања нове државе било је питање које је превазилазило оквире интересовања политике владе новостворене државе. То је било значајно питање међународне политике и на Конференцији мира у Паризу. Тамо су почетком 1919. године били многи министри иностраних послова, председници влада, шефови држава, бавећи се питањем мира после великог рата. О питању признања нове државе Краљевства СХС разговарали су представници савезничких сила (САД, Велике Британије, Француске и Италије) 13. јануара 1919. године и решили да се оно одложи за касније.[20] У складу с таквим ставом великих сила, били су и одговори министара иностраних послова појединих држава на ноту министра иностраних послова у влади Краљевства СХС Анте Трумбића од 18. јануара, када их је обавестио да је он министар иностраних послова нове државе. Министар иностраних послова у француској влади Пишон (S. Pichon) одговорио је Трумбићу, као министру иностраних послова Србије, као што је учинио и италијански министар Сонино (S. Sonnino). Лорд Керзон (Curzon), заменик британског министра иностраних послова Балфура (A. J. Balfour), упутио је писмо за Трумбића у Париз адресирано на Посланство Краљевине Србије, а не Краљевства СХС. Чак је и у "изјави" америчког државног секретара Роберта Лансинга од 6. фебруара 1919. године (објављеној дан касније), која је значила и прво међународно признање Краљевства СХС, министар Трумбић апострофиран као српски министар.[21]

Да је тешко ишло с међународним признањем, говори и податак да се генерални секретар Конференције мира у Паризу Дитасте, обраћао Делегацији Краљевства СХС као српској делегацији, а непосредно пред потписивање прелиминарног уговора о миру, питао је ко ће у име Србије, а не нове државе, потписати уговор.

Приликом првог сусрета с немачком делегацијом у мају, сви делегати, потписници уговора предали су своја пуномоћја. Пуномоћја Н. Пашића, шефа делегације, А. Трумбића и М. Веснића гласила су на име Краљевства Срба, Хрвата и Словенаца. Немачка делегација није правила никаква питања поводом тога, мада су експерти Већа четворице уочи тог састанка дали тумачење, ако би било постављено питање пуномоћја делегата Краљевства СХС, да се саопшти да су Савезници признали нову

---

[18] **АЈ, Збирка Јована Јовановића Пижона, ф. 10, ај. 48, телеграм бр. 1271, од 27. децембра 1918, који је Јовановић упутио МИД-у.**

[19] **Исто, текст телеграма посланика Јовановића бр. 1271, од 28. децембра, који је из Лондона упућен МИД-у у Београд и Посланству у Паризу.**

[20] **О питању признања Краљевства СХС видети: Богдан Кризман: *Питање међународног признања југословенске државе 1919. године (Историја XX века, Зборник радова III*, Београд 1962, 345 - 383).**

[21] **АЈ, МИП КЈ - Политичко одељење (334), ф. I, а.ј. 1. Писмо од 6. фебруара 1919. Р. Лансинга - Анти Трумбићу**

државу самим чином што су прихватили пуномоћја која су имали делегати, а она су гласила на Краљевство Срба, Хрвата и Словенаца.

У нацрту мировног уговора с Немачком наведене су државе које су склапале мир с њом. За Краљевство СХС био је уписан naziv "Serbie-Croatie-Slovenie". **На интервенцију наших делегата да се то поправи и унесе званичан назив државе, генерални секретар Конференције мира Француз Дитасте, одговорио је "да треба обележити земљу по имену као нпр. Француска, Белгија итд - а не Република Француска, Краљевина Белгијска итд".[22] У том разговору истакнуто је да би се уместо "**Serbie - Croatie - Slovenie**" могло рећи "**Etat Serbo - Croato - Slovenie**". У томе је вероватно и одговор на питање зашто у Версајском мировном уговору стоји уписано "Држава Срба, Хрвата и Словенаца", а не Краљевство СХС.[23]**

У Уговору о миру између савезничких и удружених сила и Аустрије, од 10. септембра 1919. године (Сенжерменски уговор), за Краљевство СХС стоји, такође, као и у претходном наведеном уговору "Држава Срба, Хрвата и Словенаца".[24]

Занимљиво је указати на Уговор између савезничких и удружених сила и Државе Срба, Хрвата и Словенаца (о мањинама) потписаним у Сен - Жермену, 10. септембра 1919. године, у ком се у преамбули на два места наводи назив државе: Краљевство Срба, Хрвата и Словенаца, те Држава Срба, Хрвата и Словенаца. У осталом делу Уговора употребљава се као назив државе - Држава Срба, Хрвата и Словенаца.[25]

Кад је реч о мировним уговорима, подсетићемо да је и у Уговору о миру између савезничких и удружених сила и Бугарске (Нејски), потписаним 27. новембра 1919. године[26] и у Уговору о миру између савезничких и удружених сила и Мађарске (Тријанонски), потписаним 4. јуна 1920. године, као назив новостворене државе Краљевства Срба, Хрвата и Словенаца, уписан назив - Држава Срба, Хрвата и Словенаца.[27]

Тај назив нове државе ушао је у документе настале за време и после Конференције мира у Паризу, чак и у преписци између Николе Пашића и председника Конференције мира. Никола Пашић, први делегат, односно шеф Делегације Краљевства СХС на Конференцији мира у Паризу, обратио се 5. новембра 1919. године (дакле, када је нова држава била међународно призната), председнику Конференције мира Ж. Клемансоу у вези с тумачењем Уговора о заштити мањина и Уговора о миру са Аустријом. У одговору француског дипломате не наводи се назив државе који је Пашић пажљиво и тачно написао у свом писму. Клемансо је писмо насловио "Председнику делегације Срба, Хрвата, Словенаца". Ипак у самом тексту писма на два места употребљен је званичан назив државе "Краљевство Срба, Хрвата и Словенаца", поред оног који је већ био

---

[22] **Исто, писмо министра Трумбића пов. бр. 422 од 8. маја 1919. Министарству иностраних послова у Београд.**

[23] ***Службене новине Краљевине СХС*, бр. 119 - А , 1920. година.**

[24] ***Балкански уговорни односи 1876 - 1996*, приредио Момир Стојковић, Београд, 1998,** II **том 1919 - 1945, док. бр. 219.**

[25] **Исто, документ бр. 220.**

[26] **Исто, документ бр. 222.**

[27] **Исто, документ бр. 225.**

устаљен у међународној комуникацији - Држава Срба, Хрвата и Словенаца.[28]

Име нове државе, проглашене 1. децембра 1918. године, налази се уписано међу државама чланицама - оснивачима Друштва народа, са називом Држава Срба, Хрвата и Словенаца.[29] У Пакту Друштва народа све до његовог усвајања 28. априла 1919. године, стајало је уписано име Србије.[30] У коначној редакцији, уместо Србије, уписано је - Држава Срба, Хрвата и Словенаца.

После Конференције мира у Паризу, у току чијег рада је Краљевство Срба, Хрвата и Словенаца као нова држава међународно призната, што чином потписивања међународних уговора, што појединачним признањима од појединих земаља, држава је наставила да живи као субјекат међународног права са свим својим унутрашњим противречностима. Та држава, односно одговарајуће институције, морале су припремити основни закон државе - Устав. Да би се устав донео, требало је конституисати Уставотворну скупштину.

У Београду је од 1. марта 1919. године заседало Привремено народно представништво. Међу многобројним питањима која су била на дневном реду, нашао се и предлог закона о избору народних посланика за Конституанту Краљевства Срба, Хрвата и Словенаца.

Претрес о појединостима тог законског предлога почео је на 100. редовом састанку одржаном 15. јуна 1920. године. Пошто је известилац Настас Петровић прочитао члан 1, за реч се јавио председник Министарског савета др Миленко Веснић. Замолио је присутне посланике за одобрење да поднесе један предлог, уз следеће речи:

"Откад ја пратим рад данашњег Народног Представништва и откада је уопште проглашено уједињење наше државе, ја видим један израз, који ми је неподесан.

Ви нашу државу зовете Краљевство Срба, Хрвата и Словенаца и у наслову овога закона стоји: Закон о избору народних посланика за Конституанту Краљевства Срба, Хрвата и Словенаца. Ми, господо, нисмо Краљевство него Краљевина и молим Вас, господо, па пошто ми овим законом тако рећи отпочињемо нов живот на новој основи у тој нашој новој заједничкој држави, ја вас молим, да је зовемо онако, како треба да се зове." На основу тога Веснић је замолио да се и у Закону о коме је реч, као и у будућем уставу и у свим законима који буду донесени, употребљава реч "Краљевина а не Краљевство". Своје обраћање завршио је речима: "Ја мислим, да није потребно да вам доказујем колико је предлог који вам се чини оправданим и умесан." Веснићев предлог је, према запису стенограма, наишао на одобравање.[31]

На предлог председника Министарског савета осврнуо се Јаша Продановић, републиканац по убеђењу и припадности политичкој странци, али на сасвим други начин од оног који је учинио Веснић. За

---

[28] **Исто, документ бр. 220 - прилог Уговору, стр. 41 - 49.**

[29] **Исто, документ бр. 216 - Пакт Друштва Народа, Париз, 28. април 1919.**

[30] **Види напомену бр. 21.**

[31] **Стенографске белешке Привременог Народног представништва Срба, Хрвата и Словенаца, 101. редовни састанак одржан 15. јуна 1920, св. 4, стр. 624.**

Продановића је Веснићев предлог да се реч краљевство замени краљевином "граматичка исправка", па саопштава: "Ја налазим, да и та реч није добра, јер ми немамо краљевине него имамо државу која је само привремено краљевина, док се не састане Конституанта и не одреди облик владавине". Он је, наравно, због политичких и идеолошких разлога то и саопштио и чак предложио назив државе - Привремена Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца - у називу закона који је разматран.[32]

Сутрадан, на 101. редовном састанку приликом разматрања чл. 2 наведеног предлога Закона, када је известилац Настас Петровић поменуо Краљевство СХС од народних представника - посланика чули су се гласови "Краљевина". Након неколико измењених речи потпредседник Привременог народног представништва др Иван Рибар, који је водио састанак, закључио је да ће предлог М. Веснића о промени назива државе ставити на гласање на крају, приликом другог читања Закона.[33]

О поднетом предлогу више није било расправе све до 15. јула 1920. године, када је на 111. редовном састанку, после гласања о Закону о уговору о миру између сила савезничких и удружених и Немачке (о Версајском мировном уговору од 28. јуна 1919), потпредседник Привременог народног представништва Иван Рибар отворио расправу - "друго читање" - о Закону о избору народних посланика за Уставотворну скупштину.

На самом почетку излагања известиоца Настаса Петровића интервенисао је председник Министарског савета М. Веснић. Подсетио је да је на првом читању био слободан да изнесе предлог о промени назива државе, односно речи у називу државе - "Краљевство" у "Краљевина". То је образложио речима да израз "Краљевство не одговара ономе, што у уставу и закону том речи треба да се каже". Поновио је свој предлог да у Закону о ком је реч као и у свим будућим буде учињена предложена измена, подсећајући да је Народно представништво приликом његовог предлога изнетог први пут "било једногласно" да се он усвоји. Настас Петровић, известилац по Закону, објаснио је да се о наведеном предлогу није гласало и да због тог разлога он није ни могао у текст закона унети ту измену.[34]

Изнетом предлогу успротивио се Јаша Продановић, који је, уз деманти да Народно представништво није било једногласно када је председник изложио свој предлог, изнео свој, односно предлог републиканаца да се за наведени законски пројекат усвоји назив "Закон о избору народних посланика за Уставотворну Скупштину државе Срба, Хрвата и Словенаца".

Међутим, било је и мишљења да не треба мењати већ усвојени и устаљени назив "Краљевство". Посланик Миливоје Башић, образлажући своје мишљење да не треба мењати назив навео је да "у старој српској и у старој босанској држави не помиње се нигде краљевина, него само Краљевство". Он даље каже да "у старим српским повељама и хрисовуљама српски краљеви и цареви нигде не помињу речи Краљевина

[32] Исто, стр. 631.

[33] Исто, 101. редовни састанак, одржан 16. јуна 1920, свеска 5, стр. 15.

[34] Исто, 111. редовни састанак одржан 15. јула 1920, свеска 5, стр. 228.

и Царевина, него само Краљевство и Царство". По његовом мишљењу, Краљевство је јачи израз од Краљевине као и Царство од Царевине. "Краљевина и Царевина значе више територија", а израз Краљевство, по тумачењу посланика Башића (који је иначе био књижевни историчар, професор гимназије) "значи скуп свију атрибута краљевских". У прилог свог става навео је да се уз старе српске и босанске владаоце, па и хрватске, помиње реч Краљевство. Своје мишљење поткрепио је и цитатима из народних песама.[35]

Међу посланицима Привременог народног представништва који су сматрали да се реч Краљевство треба заменити речју Краљевина, био је и Гавра Манојловић, (историчар, професор опште историје старог века на Свеучилишту у Загребу). Он се определио за реч Краљевина зато што та реч, како је рекао, означава територију. Према његовом мишљењу, употреба речи "Краљевство", "Царство" у старим српским и босанским повељама, последица су превода са грчког језика, оне су "из грчке канцеларије" и те речи "нису народни изрази". Због тих разлога он је излагао да "по духу нашега језика 'краљевство' значи скуп својстава које има краљевина, а не значи државу".[36]

После изнетих мишљења, Привремено народно представништво је 15. јула 1920. године, на основу гласова већине, "примило" предложену измену коју је иницирао председник Министарског савета Миленко Веснић. Та измена одмах је уграђена и у назив закона, поводом кога је и започета расправа о називу државе, па је он гласио: Закон о избору народних посланика за Уставотворну скупштину Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца.[37]

Промена у називу државе није одмах уследила на званичним документима нити је истовремено примењена. Од датума усвајања промене назива 15. јула 1920, па надаље, у законским и подзаконским актима који су разматрани у Привременом народном представништву у називу државе је уграђена усвојена измена.

У званичном службеном гласилу државе, Службеним новинама, та промена озваничена је крајем августа самим називом. Наиме то гласило је 23. августа 1920. године још увек имало назив Службене новине Краљевства Срба, Хрвата и Словенаца. Сутрадан, у уторак, 24. августа 1920, у броју 184, уследила је промена - Службене новине Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца. За насталу измену назива државе није дато никакво обавештење ни објашњење.

---

[35] **Исто, стр. 229.**

[36] **Исто. Пред сличном дилемом били су и српски политичари и актери који су почетком 1882. године размишљали приликом проглашења Србије за Краљевину. Дилема је постојала око термина Краљевство или Краљевина, краљ Србије или српски краљ. Стојан Новаковић је тражио мишљење од Милана Ђ. Милићевића о томе који је израз прикладнији - Краљевство или Краљевина. Милићевић је сматрао да је Краљевство прикладније, а у складу са тим титула за краља - краљ српски. Новаковић се са њим слагао у питању титуле владара. Ипак, Народна Скупштина Србије је 22. фебруара / 6. марта 1882. године донела Закон којим се "Књажевство Србије проглашава за Краљевину Србију." Краљ је по том закону краљ Србије. Видети : Радош Љушић, *Нововековне српске државе (србијанска и црногорска)*, књига у рукопису.**

[37] **Исто.**

Пре те промене у Службеним новинама, у њима самима објављивани су прописи с новим називом државе (наравно, реч је о прописима који су донети после 15. јула), тако нпр: Уредба о свиларској служби и унапређењу свиларства донета је на предлог Министарског савета 30. јула 1920. године, а објављена је 11. августа. У тој уредби назив државе је Краљевина СХС;[38] Привремена уредба о допунама и изменама у организацији Управе фондова Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца донета је 12. августа 1920, а објављена је 18. августа.[39]

Измену у називу државе коју је усвојило Привремено народно представништво, нису одмах спровели у дело ни највиши државни органи. Због фрагментарности сачуване архивске грађе фонда Министарског савета Краљевине Југославије не може се поуздано утврдити када је промена назива државе регистрована на документима Министарског савета, на меморандумима нпр. На најстаријим сачуваним документима Министарског савета, меморандумима, из новембра 1920. године, уписан је назив државе - Министарски савет Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца. На меморандумима Министарства финансија, Министарства просвете, Министарства пољопривреде и вода, већ у августу 1920, налазимо уписану измену у називу државе - Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца, мада преовлађује ранији назив - Краљевство Срба, Хрвата и Словенаца. Занимљиво је навести да је Министарство грађевина од новембра 1920. године почело да у заглављу својих аката, ставља нови назив државе и то тако што су са штамбиља који је стављан у заглавље акта, као меморандум на ком је исписан назив Министарство грађевина Краљевства Срба, Хрвата и Словенаца, из речи Краљевство избрисане речи - ство - тако да је у наставку речи остала једна празнина, па у заглављу аката стоји Министарство грађевина Краљев___ Срба, Хрвата и Словенаца.

Код таквих измена у називу државе, очекује се да ресор правде први примени измене које је усвојио или донео Парламент, макар он био и привремени. Министарство правде, у овом случају, то није учинило. Целе 1920. године у употреби је меморандум са називом државе који је проглашен првог децембра 1918. године.

Поједина министарства су у првој половини августа у свом меморандуму унела измену у називу државе и као таква су објављивала донете прописе у Службеним новинама, где још није била учињена измена. Нпр.: наређење Министарства војног и морнарице <u>Краљевине</u> Срба, Хрвата и Словенаца од 3. августа 1920. године, објављено је у Службеним новинама <u>Краљевства</u> Срба, Хрвата и Словенаца у броју од 13. августа, или распис Министарства унутрашњих дела <u>Краљевине</u> Срба, Хрвата и Словенаца од 7. августа 1920, објављен у Службеним новинама <u>Краљевства</u> Срба, Хрвата и Словенаца у броју од 13. августа итд.

На сличну праксу у примени измена у називу државе налазимо и касније. Администрација некада, са закашњењем, због одређених разлога, не припреми све што је неопходно да би се званичне промене назива, било државе, било институције, одмах и на време увеле у живот и регистровале

---

[38] *Службене новине Краљевства СХС,* од 11. августа 1920.

[39] *Службене новине Краљевства СХС,* од 18. августа 1920.

на званичним актима. То може да ствара одређене недоумице, дилеме, па и погрешна тумачења. За пажљиве истраживаче, историчаре, а архивисте посебно, од веома је значајно установити тачан датум промене, како због основног задатка историјске науке - да се покаже како је нешто уистину било, тако и из угла архивистике, која због својих уско стручних разлога мора такође разрешити таква и слична питања.